

Camelia SURUIANU

Ion Marin Sadoveanu – polimorfismul unui destin cultural

2015 - 122 de ani de la nașterea sa

Cronicar, dramaturg, prozator, poet, eseist, reprezentant al generației de intelectuali care s-a afirmat în cultura română după Primul Război Mondial, Ion Marin Sadoveanu¹ a contribuit la procesul de înnoire a dramaturgiei românești, în special prin demersul de teoretizare, dar și prin creație, delimitându-se de tradiționalism și dezvoltând noi forme artistice, sincrone cu dramaturgia occidentală.

Dacă în documentele oficiale apare cu numele de Iancu Leonte Marinescu, fiu al medicului Nicolae Marinescu, născut în ziua de 15 iunie 1893, în București, încă de la primele încercări literare a folosit pseudonimul Ion Marin Sadoveanu. În anul 1949, în urma demersurilor juridice, scriitorul a primit decizia oficială din partea Ministerului de Justiție de schimbare a numelui în actele de stare civilă.

Urmărind firul biografic, este înscris la școala primară *Mircea cel Bătrân*, din Constanța, apoi, revenind cu familia în București, urmează cursurile Liceului *Sfântul Sava*. În anul 1912 se înscrie concomitent la două facultăți Drept și Filozofie-Litere. După cei patru ani de studii își ia licența în Drept. La insistența familiei, devine avocat, cu toate că nu a profesat niciodată această meserie. Deși toată viața s-a dedicat scrisului, Ion Marin Sadoveanu a neglijat să obțină diploma de licență și în filologie. Cu toate acestea, încă din perioada adolescenței a frecventat cenaclurile literare și a colaborat cu numeroase reviste culturale.

Odată cu intrarea României în război, Ion Marin Sadoveanu este trimis la Bârlad pentru a urma cursurile Școlii Militare. După absolvire este înaintat în gradul de subofițer de artilerie, activând în cadrul Regimentului 9. Totodată, având studii juridice ocupa și funcția de grefier la Curtea Marțială. În această perioadă îi cunoaște pe scriitorii Emanoil Cerbu și N. M. Condeescu cu care se va împrieteni. La îndemnul acestora frecventează cercul intelectualilor strânși în jurul *Academiei Bârlădene*, un grup de cărturari care în ciuda conjuncturii politice întrețineau un climat cultural în micul oraș de provincie. În cadrul conferințelor organizate de *Academia Bârlădeană*, între anii 1916-1917, au participat numeroși scriitori, teologi, medici, care mai târziu au avut un aport deosebit în ceea ce privește consolidarea culturii

---

¹ Studiu introductiv, comentarii de Ion Opreșan, în **Scrieri - Ion Marin Sadoveanu**, vol. I., Editura pentru Literatură, București, 1969.

română. La *Școala pregătitoare de ofițeri de rezervă*, în ciuda condițiilor vitrege, îi cunoaște pe Tudor Vianu și Vasile Voiculescu, cu care va lega o prietenie pe viață.

După terminarea războiului a ocupat postul de Șef de Cabinet, în cadrul Ministerului de Interne, la biroul lui Gheorghe Mîrzescu, timp de un an de zile. Din jurnalul său aflăm că Gheorghe Mîrzescu se numără, alături de Vasile Pârvan, Alexandru Mavrodin și Liviu Rebreanu, printre autoritățile culturale și politice despre care adeseori afirma faptul că: „Le datoresc mult în viață, sufletește, și cărora le voi păstra întotdeauna o mare stimă și dragoste.“

Captivat de lumea teatrului, în anul 1919, o cunoaște pe Marietta Bîrsan, o tânără actriță a Teatrului Național, cu care se va căsători. După doar câteva luni de zile tânăra familie pleacă la Paris. La Academia de Teatru, Marietta Sadova, numele acesteia de scenă, studiază arta dramatică cu celebra Suzanne Duprès. Ion Marin Sadoveanu, la presiunea familiei, frecventează cursurile Facultății de Drept, în vederea obținerii unui doctorat. După câteva luni de zile, spre mâhnirea familiei, renunță la cursurile universitare, dedicându-se studiului literaturii franceze, istoriei și artelor plastice. Având la dispoziție prestigioase biblioteci, în scurt timp a parcurs un număr impresionant de cărți. În mod deosebit, a fost captivat de analizele dramaturgice ale lui François de Curel.

Paul Claudel a jucat un rol decisiv în formarea sa intelectuală. Mai târziu, în poezia „Oadă unui pământ deznădăjduit“ Ion Marin Sadoveanu va ilustra câteva aspecte din modalitățile lirice clauderiene. Frecventează și „școala Luvrului“ unde studiază ceramica cipriotă și vechile monumente sumeriene. La *Collège de France* urmează cursurile Facultății de Litere. În timpul liber lucrează la numeroase traduceri, din literatura franceză, frecventează cu deosebit patos teatrele, muzeele și bibliotecile, bucurându-se de atmosfera boemă a Parisului.

La moartea tatălui, survenită în anul 1920, Ion Marin Sadoveanu intră în posesia unei substanțiale moșteniri. Tânărul, intelectual rafinat, a investit o sumă importantă în numeroase și valoroase cărți comandate direct din străinătate. În felul acesta, în câțiva ani își va forma o vastă bibliotecă, cu mii de volume. În 1922, într-o scrisoare, îi mărturisește cu entuziasm lui Traian Lăzărescu faptul că biblioteca i s-a îmbunătățit cu studii de estetică, critică, istorie. „Aștept acum din Germania un transport de vreo 4-5000 de mărci numai cu cărți de teatru, istorie, analiză, planșe, regie și mimică.“² Oscar Han, în *Dălți și pensule*, povestește că la un moment dat, pentru a observa reacția publicului, a avut curajul să regizeze o piesă cu un subiect modern, suportând întreaga cheltuială.

---

² Scrisoare adresată lui Traian Lăzărescu, datată 19 ianuarie 1924, în Arhiva *Ion Marin Sadoveanu*, din cadrul Bibliotecii Centrale de Stat.

În această perioadă semnează numeroase cronici dramatice în revistele: „România Nouă“, „Flacăra“, „Analele Dobrogei“, „Revista Vremii“. Ion Marin Sadoveanu intră în cercul lui N. M. Condeescu, un erudit general, membru al Societății Scriitorilor Români, autor al unor volume de proză și impresii de călătorie. Bun organizator, N. M. Condeescu îi va mobiliza pe Ion Pillat, Mihai Ralea, Lucian Blaga, Ion Marin Sadoveanu, Zaharia Stancu, în vederea editării revistelor: „Cartea vremii“, „Cartea satului“, „Albina“.

Începând cu anul 1922, Ion Marin Sadoveanu își începe colaborarea cu revista „Gândirea“. *Dramă și teatru* este titlul rubricii cu care se va impune. În cadrul acesteia, autorul a comentat tehnica montării pieselor pe scenă, distribuția textului, codul teatral, (aspect puțin cunoscut la acea vreme), lăsând în plan secund sau chiar eludând performanța actorilor. Astfel, cititorii erau familiarizați cu: jocul actorilor, costumele, regia și scenografia. Analiza obiectivă și depășirea convenționalismului au fost principalele sale atuuri. Dacă ar fi să facem o statistică, în opt ani de zile a publicat zeci de cronici și studii dramatice. Articolele aveau ca temă dominantă modernizarea teatrului românesc și sincronizarea sa cu cel european, mai exact cu orientarea artistică expresionistă, ce se afla în plină ascensiune pe scenele europene. „Această nouă etapă – susținea Ion Marin Sadoveanu – are la bază dezvoltarea concomitentă a textului dramatic (dramă) și a elementelor scenice (interpretarea, regia, scenografia) menite să închege o legătură directă cu societatea.“³

Alături de Sandu Tudor, Vasile Voiculescu, își găsește refugiul din fața politicianismului, „care silește individul să se strice sufletește,“ în ideologia revistei „Gândirea,“ pe care o considera „ultimul liman al salvării noastre naționale.“⁴

După ce a studiat viața și scrierile sfântului Francisc de Assisi⁵ a manifestat o deosebită predilecție spre lirica religioasă. Devenind adept al orientărilor mistice franciscane a publicat în această direcție câteva studii. Misionarul catolic a avut o influență covârșitoare în formarea personalității sale. În cadrul caietelor de lucru Francisc de Assisi este evocat cu deosebit patos. În editorialul „Cugetul românesc“, în anul 1923, îi va consacra un amplu studiu. Ca omagiu, îi traduce poezia *Cântecul soarelui*, text în care Francisc de Assisi mărturisește iubirea idealistă față de creația divină. După ce a studiat cugetările sale mistice, Ion Marin Sadoveanu, într-un caiet de studiu, subliniază încă o dată contribuția deosebită pe care a avut-o la modelarea propriei sale personalități. „Pentru un temperament ca al meu,

---

³ Ion Marin Sadoveanu, *Dramă și teatru. Prolog*, în **Gândirea**, anul II, nr. 9, 5 decembrie 1922, p. 88-89.

⁴ *Idem.*,

⁵ *Cartea Viața și opera lui Francisc din Assisi*, ediția 1919, publicată la Paris, i-a fost împrumutată de Sorin Negruzzi, un apropiat de-al său. Francisc din Assisi, născut Giovanni Bernardone, în 1182-1226, creatorul doctrinei franciscane, se numără printre cei mai renumiți poeți mistici ai catolicismului.

marile dogme politice sau sociale nu sunt operante. Eu știu ce m-a putut transforma: suferințele vieții și sfântul Francisc din Assisi.”⁶

Împreună cu Tudor Vianu, Eugen Filotti, A. Dominic, înființează Cercul „Poesis”, cu scopul de a face cunoscut publicului, prin organizarea de conferințe, fenomenul artistic european. În anul 1926, sub auspiciile grupării „Poesis”, cu prilejul sărbătoririi memoriei lui Francisc din Assisi, Ion Marin Sadoveanu a susținut prima sa prelegere în fața unui numeros public. *Conferințele Experimentale, mijloc de educare a adulților prin teatru*, după cum el însuși le-a denumit, întrerupte vreme de trei ani, au fost reluate, cu o organizare mult mai sistematică, în perioada 1931-1942. Bun orator, pus la punct cu toate noile direcții culturale ale vremii, scriitorul a susținut numeroase prelegeri în mai toate orașele. „Vorbitor cu fraza impecabilă și gândul clar exprimat – grație unei solide culturi – reușea ore în șir să rețină trează atenția auditorilor, în adevărate cicluri de conferințe.”⁷

Începând cu anul 1926 a fost numit Inspector al Teatrelor, în cadrul Ministerului Cultelor și Artelor, activitate pe care a exercitat-o cu multă pasiune și competență până în anul 1930. În această postură a participat la multe conferințe internaționale.

Chiar dacă obligațiile administrative îi ocupau practic tot timpul, în anul 1924 reușește să publice piesa în versuri *Metamorfoze* și volumul *Dramă și teatru*, o serie de studii și cronici publicate de-a lungul timpului în „Revista vremii” și „Gândirea”. Volumul trece însă neobservat, singurul recenzent fiind Tudor Vianu, care a punctat strădania scriitorului de sincronizare a dramaturgiei românești cu cea europeană. „Ion Marin Sadoveanu – afirma criticul – este analistul acestui drum prin pustietăți, al acestei epoci fără istorie.”⁸

În anul 1927, la cel de-al doilea Congres Internațional al Criticii Teatrale, organizat la Salzburg, Ion Marin Sadoveanu a participat în postura de reprezentant al României. Revenit în țară, în cadrul conferințelor, de fiecare dată când avea ocazia, aducea în atenția auditoriului noile tendințe europene. În 1929 a participat și la Congresul Internațional al Drepturilor de Autor, organizat la Belgrad.

Parabola într-un act *Anno Domini*, a fost jucată pentru prima dată, în anul 1929, pe scena Teatrului Național. Piesa este dedicată tatălui său, doctorul Nicolae Marinescu, a cărui figură o întâlnim și în romanul *Ion Sîntu*, sub masca doctorului Matei Sîntu. La acea vreme, pentru ca trupa de teatru să obțină un succes financiar, se obișnuia în cadrul același spectacol

⁶ Vezi: Arhiva *Ion Marin Sadoveanu*, din cadrul Bibliotecii Academiei Române, mapa XI.

⁷ Ioan Massoff, *De vorbă cu Ion Marin Sadoveanu*, în **Destre ei și despre alții**, Editura Minerva, București, 1973, p. 98.

⁸ Tudor Vianu, *Ion Marin Sadoveanu*, în **Opere**, vol. III, Editura Minerva, București, 1974, p. 517.

să se joace mai multe piese. Liviu Rebreanu, care era directorul Teatrului Național, a considerat că *Anno Domini* putea fi jucată alături de *Nodu' lui Gordian* de J. Valjean și *Barbu Lăutaru* a lui Vasile Alecsandri. Astfel, teatrul psihologic a început să-și facă loc printre piesele tradiționale.

Ion Marin Sadoveanu s-a apropiat de Liviu Rebreanu după ce împreună au elaborat o serie de studii de specialitate, precum *Regulamentul interior de serviciu al Teatrului*. Cu timpul, turneele de conferințe și discuțiile dintre cei doi au dus la consolidarea unei veritabile prietenii.

În anul 1930 a reușit să redacteze drama *Molima*, piesă în trei acte, considerată cea mai izbutită creație a sa, reprezentată, pentru prima dată, pe scena teatrului „Ventura“. În același an, a publicat volumul *Cântece de rob*, în care a reunit câteva poeme scrise în perioada 1922-1930.

Între anii 1930-1940, Ion Marin Sadoveanu a dus o viață agitată, a scris dramaturgie, a condus teatre, a tradus, a conferențiat, a scris poezie și roman. În lipsa timpului cuvenit, nu a reușit să definitiveze toate proiectele începute. De exemplu, în 1931, în revista „Rampa“, anunța terminarea dramei istorice „Savonarola“, piesă care, din păcate, nu a fost încheiată niciodată.

În anul 1933 Ion Marin Sadoveanu a ocupat funcția de Director al Operei din București. Căutând să îmbunătățească situația economică a instituției, va interveni cu dese rapoarte la Ministerul de Cultură, solicitând alocarea unui buget substanțial. În același an, este numit Director General al tuturor Teatrelor și Operelor Române. Dornic să ridice cultura pe o treaptă superioară, a făcut comenzi unor scriitori pentru o serie de traduceri. De exemplu, lui Camil Petrescu i-a dat spre traducere *Donna Diana* de Morett, lui Dragoș Protopopescu piesa *Coriolan* de Shakespeare.

În anul 1937, Ion Marin Sadoveanu are inițiativa de a înființa pe lângă Direcția Generală a Teatrelor și Operelor o școală de regie cooptându-i la acest proiect pe cei mai mari regizori nemți, reușind, spre surprinderea tuturor, să obțină aprobarea Ministrului de Resort, Victor Iamandi. Chiar dacă adeseori sublinia în fața autorităților faptul că proiectul nu avea caracter politic, această inițiativă, mai târziu, s-a dovedit nefastă pentru cariera sa. Precizăm că, la acea vreme teatrul german se bucura de un răsunător renume la nivel european, între regizorii nemți și cei francezi existând o adevărată concurență. Din cauza conjuncturii politice, Ion Marin Sadoveanu a fost nevoit să renunțe la proiect, rupând definitiv relațiile de colaborare cu regizorul Meissner. Cu toate că era considerat cel mai competent om de cultură

din dramaturgia noastră, a fost îndepărtat de la conducerea Direcției Generale a Teatrelor și Operelor Române odată cu venirea Partidului Legionar la putere.

Ion Marin Sadoveanu a fost și unul dintre statornicii colaboratori ai Postului Național de Radio. În cele peste cincizeci de emisiuni radiofonice, care s-au difuzat între anii 1929-1945, scriitorul a prezentat, în mod diacronic, cele mai importante creații ale teatrului european, punând un deosebit accent și pe operele marilor noștri dramaturgi: I. L. Caragiale, Vasile Alecsandri, Tudor Mușatescu, George Mihail Zamfirescu. De asemenea, i-au fost difuzate și numeroase conferințe publice. Datorită talentului său oratoric, dar și culturii prodigioase, Ion Marin Sadoveanu era unul dintre cei mai căutați invitați ai Postului Național de Radio.

Deși punea mare preț pe creația sa artistică, cu greu mai găsea răgazul să se așeze la masa de scris. Prins în obligații cotidiene, o parte din operele sale au rămas în manuscris. Iată ce le mărturisea cititorilor cu privire la acest aspect: „Activitatea scriitoricească? Mi-e rușine să vorbesc de ea... Rușine și jale. Mă căznesc însă să dau cât pot... Din când în când mă mai ispitește, firește și poezia. Scriu pentru mine.”⁹ Starea aceasta pesimistă, o întâlnim și într-o scrisoare către N. M. Condeescu, un apropiat de-al său. „Scriu puțin sau aproape deloc, dar tot mai cred că sunt scriitor. Și lucrul acesta îl măsoar după amarul și nemulțumirea din mine. Orice aș face, nu sunt împăcat. Și pe urmă știu că am atâtea lucruri de spus...”¹⁰

Noile schimbări politice nu sunt de bun augur. În anul 1940 este obligat să demisioneze de la conducerea Teatrului Național. În anul 1941 este acuzat de autorități că-și dobândise averea „în mod ilegal”. Cu toate că, în urma controlului fiscal, bunurile sunt justificate, momentul l-a marcat profund.

După zece ani de întrerupere, este primit în colectivul de redacție la ziarul „Timpul”, unde își reia binecunoscuta rubrică *Dramă și teatru*. În această postură, împreună cu un grup de scriitori și ziariști, va avea din nou ocazia să călătorească. De data aceasta va vizita Slovacia. În paginile gazetei găsim câteva impresii de călătorie. Este îndepărtat din redacția ziarului, în luna decembrie 1942, fără niciun motiv în prealabil. Deoarece destituirea s-a produs ilegal, scriitorul a intentat proces ziarului, obținând drept despăgubire o importantă sumă de bani.

Liviu Rebreanu, revenit la conducerea Teatrului Național, l-a cooptat în echipa sa. „I-a dat să facă traduceri, i-a jucat dramatizarea *Moartea lui Fulger* după Coșbuc, l-a invitat să țină o conferință despre Alexandru Macedonski, cu prilejul reprezentării piesei *Unchiașul Sărăcie*,

⁹ Ion Marin Sadoveanu, *Scrieri*, vol. I, ed. cit. p. 476.

¹⁰ Scrisoare către N. M. Condeescu, datată 11 iunie 1937, în Arhiva *Ion Marin Sadoveanu*, din cadrul Bibliotecii Centrale de Stat, manuscrisul 13846.

l-a numit dramaturg al Teatrului Național, – cu alte cuvinte – l-a adus în starea să-și poată continua lucrul la romanul *Sfârșit de veac în București*.¹¹ În paginile revistei „Viața”, aflată sub conducerea lui Liviu Rebreanu, își va relua binecunoscuta rubrică *Dramă și teatru*.

În anul 1942 încheie primul fascicol din *Istoria dramei și teatrului universal*, intitulat *Dramă și teatru religios în Evul Mediu*. Cu toate că plănuia să scrie și alte fascicole (*Drama magică și mimus, Drama și teatrul extraeuropean, Tragedia elină, Comedia elină și teatrul latin, Drama și teatrul profan în evul mediu*), Ion Marin Sadoveanu nu a reușit să le definitiveze.

Călătoriile frecvente în străinătate, problemele financiare, cauzate în mare măsură urma acestora, viața de „aristocrat”, după cum îl numea Tudor Arghezi, au dus la șubrezirea vieții familiale. După căsătoria, vreme de șapte ani cu Marietta Sadova, încheiată în anul 1926, scriitorul se va căsători, în 1934, pentru numai doi ani cu Lili Bilianu, ca apoi timp de un an să aibă o nouă căsnicie cu Vivi Lipati. Ultima căsătorie, consimțită în anul 1939, cu Marietta Anca, cea pe care, într-o scrisoare dedicată unui prieten, o numea „femeia pe care demult o căutam”,¹² a durat, din păcate, doar doi ani. Dezamăgit de viața conjugală va renunța să-și mai întemeieze un cămin, retrăgându-se treptat în lumea cărților.

În 1937, presat de problemele financiare, semnează un contract de traduceri, din opera lui Shakespeare (*Richard al III-lea, Furtuna, Antonio și Cleopatra, Romeo și Julieta*), cu Teatrul Național. De asemenea, solicită un ajutor financiar prietenului său N. M. Condeescu, secretarul Fundațiilor Regale. În această cerere, cu multă durere, precizează faptul că: „Sunt pe punctul de a-mi vinde întreaga mea bibliotecă evaluată la circa 2.000.000 lei, vândută pentru suma de 160.000 lei. Ca instrument de lucru în specialitatea mea este o bibliotecă unică în țară. (Sunt acolo cărți de doctrină literară, texte, critică, albume de decoruri, costume și arhitectură de teatru, ce ar fi imposibil să le adun din nou.) E tot ce mi-a rămas de pe urma unei foste averi, aceasta realizată de-a lungul bibliotecilor și anticarelor în curs de cincisprezece ani.”¹³

După obținerea ajutorului financiar, își va petrece concediul în Elveția, apoi în Germania, unde va lega noi prietenii cu regizorii nemți. Adeseori, temându-se să nu fie acuzat de politică de extrema dreaptă, în discursurile pe care le ținea, sublinia că-l interesează doar dramaturgia germană.

¹¹ Ioan Massoff, *op. cit.*, p. 98.

¹² Scrisoare adresată lui N. M. Condeescu, datată 15 noiembrie 1938, în Arhiva *Ion Marin Sadoveanu*, din cadrul Bibliotecii Centrale de Stat.

¹³ Cerere către Fundația Regală, datată 11 martie 1937, în Arhiva *Ion Marin Sadoveanu*, din cadrul Bibliotecii Centrale de Stat, manuscrisul 13833.

În anul 1942, Ion Marin Sadoveanu a fost recunoscut ca fiind cel mai mare specialist în dramaturgia universală de la noi din țară, fiind desemnat, membru al *Institutului de Studii asupra Renașterii*, secția *Teatru*, Societate Culturală înființată la Veneția, sub conducerea scriitorului Giovanni Papini.

Dar, se pare că, în mod șăgalnic am spune, „omului nu-i pria liniștea.“¹⁴ Simțind nevoia să se desfășoare, nebănuind pericolul la care se expunea, a acceptat să țină, în vara anului 1943, o serie de conferințe la Madrid, Lisabona și în mai multe orașe germane. Cu toate că turneul s-a încheiat cu un răsunător succes, „nota păcatelor sale se lungise și sorocul ei era pe aproape,“¹⁵ în sensul că proiectul a fost interpretat ca fiind un demers de pactizare cu regimul nazist.

După evenimentele politice, din 23 august 1944, Ion Marin Sadoveanu a fost trecut pe lista „trădătorilor“, „vânduți nemților“¹⁶, fapt care, practic, l-a expulzat din viața publică. Astfel, deși era un model de conștiinciozitate, a fost înlăturat din funcția de Dramaturg al Teatrelor Române. Desigur, în spatele destituirii se afla afinitatea sa vizibilă față de cultura germană.

Ioan Massoff, redă, în lucrarea *Despre ei și despre alții*, o discuție, cu privire la calomnia adusă. În articolul, intitulat sugestiv *Trădătorul*, în care era direct vizat, un anume ziarist îl condamnă la o veritabilă moarte civică. Ioan Massoff, aflat în vizită la cel incriminat, Ion Marin Sadoveanu, simțind nevoia să i se destăinuie, i-a mărturisit: „M-a privit în ochi și mi-a declarat simplu că nu a trădat pe nimeni niciodată, că tot ce a întreprins în viața publică a făcut-o cu cele mai bune gânduri, în primul rând pentru teatrul românesc, după el nedreptățit în atâtea privințe. Recunoștea că a făcut greșeli, se arăta gata să jure în fața altarului și primea, chiar dorea să se supună și judecății oamenilor de bună credință.“¹⁷

Astfel, în urma noii conjuncturi politice, devine obiectul de investigație al unei comisii „de epurare“, care i-a analizat întreaga activitate culturală, dar mai ales cea întreprinsă între anii 1938-1944. În lipsa unor probe consistente, în anul 1946, are loc reabilitarea sa juridică, fiind absolvit de orice vină. Cu toate acestea, momentul l-a marcat profund, devenind deosebit de suspicios și chiar fricos.

Primul său roman, *Sfârșit de veac în București*, a apărut în plină criză politică și socială, mai exact în anul 1944, fiind editat de Socec. Încă de la prima ediție s-a bucurat de aprecierea criticilor, deși a fost publicat în doar 3.000 de exemplare. Au urmat încă patru

---

¹⁴ Ioan Massoff, *op. cit.*, p. 99.

¹⁵ *Idem.*,

¹⁶ *Idem.*,

¹⁷ *Idem.*,

ediții, care au impus romanul printre cele mai reprezentative din epocă. Fiind considerat un real succes textul a fost tradus în limbile franceză și germană. În anul 1962, a fost din nou editat, dar de data aceasta în 25.000 de exemplare, fapt rar întâlnit la acea vreme.

Prin 1945, fiind exclus din Societatea Scriitorilor Români, îndepărtat din funcția de Subsecretar de Stat, din cadrul Ministerului Cultelor și Artelor, începe să frecventeze Asociația *Rugul Aprins*, încheagată în jurul Mănăstirii Antim. Ion Marin Sadoveanu a participat activ la cenaclul grupului, prezentând numeroase fragmente din creația sa artistică.

Odată cu frecventarea Antimului, pentru a se împăca cu sine, începe să ducă o viață intens religioasă, aplicând cu strictețe învățăturile sfinților părinți. Citește literatură mistică, ajungând la concluzia, că „patimile pot fi înăbușite dacă omul duce o viață ascetică.“ În jurnalul său întâlnim numeroase evocări de acest gen. „M-am împărtășit, eram singurul. Și extrem de emoționat. [...] Asistența numeroasă m-a privit cu simpatie.“ Adeseori, într-o singură zi, vizita mai multe biserici, fiind atent la arhitectura locașelor de cult, la starea sa interioară, mai ales când pășea în naosul încăperii, cu alte cuvinte la *urmele* sacrului sacerdotal. În urma numeroaselor introspecții, observase că: „viteza, pripeala, graba sunt cele care strică rugăciunea.“

Mihai Berechet, în *9 caiete albastre*, nu-l omite din evocările sale, notând cu oarecare simpatie: „Îl vedeam adesea pe Ion Marin Sadoveanu la Schitul Darvari, în tovărășia fostului Mitropolit Tit Simezea și a preotului profesor Nae Popescu, tatăl regretatului actor Mihai Popescu. [...] Ion Marin Sadoveanu mi se părea teribil de pios, remarcasem starea de prosternare în fața icoanelor, care dat fiind proporțiile distinsului romancier și eminent om de cultură, iertați-mă, îmi părea ușor ridicolă.“¹⁸

O prezentare edificatoare ne oferă și Andrei Scrima în *Timpul Rugului Aprins*. Ion Marin Sadoveanu este amintit ca fiind un apropiat al lui Sandu Tudor de pe vremea colaborării sale la revista „Gândirea“. În cadrul grupului „surprindea prin asiduitate, vădită într-o devoțiune oarecum rustică: adorare prelungită a icoanelor, gestualitate amplă... Modern și incorigibil – și încântat de a fi considerat astfel –, memorie vie, mereu la pârta Bucureștilor de altădată dar și a celor contemporani, manierat până la afectare, el reprezenta unul dintre cei mai scilpitori conferențieri pe piața culturală de atunci, cum la Mănăstirea Antim se organizase un ciclu săptămânal de conferințe, Ion Marin Sadoveanu a asigurat o serie consacrată teatrului antic și misterelor medievale.“¹⁹

---

¹⁸ Mihai Berechet, *9 caiete albastre*, Editura Muzicală, București, 1983, p. 185.

¹⁹ André Scrima, *Timpul Rugului Aprins*, Editura Humanitas, București, 1996, p. 130.

Începând cu anul 1945 însăși literatura sa suferi numeroase modificări. Marcat de evlavie profundă, practicarea cultului ortodox și participarea la reuniunile *Rugului Aprins*, au dus la aplecarea scriitorului, ușor, spre bigotism. Începe să lucreze la o amplă proză creștină dedicată patronului său onomastic Sfântul Ioan Botezătorul. În urma unei serioase documentații va reuși să scrie doar un prim capitol, intitulat *Viața înaintemergătorului Ioan Botezătorul*, pe care îl va publica în revista „Mărgăritare.”

În accepțiunea Mădălinei Nicolae „această remarcabilă proză întrunește toate calitățile prozatorului. Într-o limbă clară, frumoasă, cu iz de vechi calendare, fără arabescuri inutile, sunt înfățișate pe rând scene ale traiului tihnit din familia lui Zaharia, peisaje din Iudeea, dramatica ucidere a pruncului sfânt de către tiranicul și obsedatul Irod. Caracterele și stările psihologice sunt redată cu mare finețe și economie de mijloace, nelipsind secvențele dinamice cu mișcare scenică, abil condusă, căci fantezia autorului nu umbrește cu nimic urzeala migăloasă ce redă cu pregnanță atmosfera specifică epocii. Mihail Sadoveanu avea de ce să aprecieze povestirea ca pe una din «frumoasele noastre proze».²⁰ Când narațiunea a fost citită în cadrul unei conferințe, sub egida *Rugului Aprins*, la Mănăstirea Antim, textul a stârnit interesul auditoriului. Iată ce ne mărturisește în acest sens părintele Vasile Vasilache, starețul de pe atunci al mănăstirii. „Într-una din zile, Ion Marin Sadoveanu a venit la noi cu un manuscris, scris cu penița, care prezenta într-o înfățișare excelentă scena martirajului Sfântului Ioan Botezătorul.”²¹ Din păcate această lucrare de o deosebită valoare s-a pierdut.²²

Însăși viața sa personală suferi numeroase modificări. Semnează un număr mic de articole și cronici, merge la cafenele din ce în ce mai rar, evită să întrețină cancanurile epocii. Începe să studieze cărți vechi dar și ultimele apariții din librăriile românești și occidentale. Oscar Han, un aproiat de-al său, observase că „niciodată nu părea să emită o idee care s-a născut doar în mintea și singurătatea sa. Întotdeauna în discuții îl simțeam condus de bibliotecă, de o anumită carte de curând apărută. E poate la noi un caz de livrism agreabil, acceptabil și câteodată cu sensuri adânci.”²³

Din notele de jurnal aflăm că, zilnic, între anii 1945-1955, obișnuia să facă „popasuri îndelungate, vreme de câteva ceasuri la bisericile Boteanu, Crețulescu, și nu în ultimul rând, la Antim.” Adeseori, în zilele de sărbătoare sau duminica după-amiază, împreună cu Tudor

²⁰ Mădălina Nicolae, *Pe urmele lui Ion Marin Sadoveanu*, Editura Sport-Turism, București, 1988, p. 160.

²¹ Vasile Vasilache, *Cercul literar – cultural de la Mănăstirea Antim din București*, în **Calendarul Credința**, Detroit, S.U.A., 1992, pp. 66-71.

²² Din mapa existentă la Biblioteca Academiei Române lipsește acest manuscris. Membrii *Rugului Aprins* îl amintesc dar un alt amănunt nu ne oferă.

²³ Oscar Han, *Ion Marin Sadoveanu*, în **Dălți și pensule**, Editura Minerva, București, 1985, p. 678.

Vianu, părintele Alexandru Elian, Vasile Voiculescu obișnuia să viziteze mănăstirile din jurul Bucureștiului.

Religiozitatea, izolarea în lumea cărților, neliniștile cauzate de lipsa unor resurse financiare sigure, au adâncit latura introspectă a personalității sale. Cu toată tendința sa spre însingurare, un grup de prieteni i-a rămas alături. Florentin Popescu, în *Pe urmele lui Vasile Voiculescu*, ne vorbește despre un astfel de grup: „Acasă, poetul – e vorba de Vasile Voiculescu – primea din când în când vizita mai vechilor ori mai noilor prieteni, totuși puțini la număr: Adrian Marin, desenatorul Demian, Sandu Tudor, Dinu și Cornelia Pillat, Camil Baltazar, Camil Petrescu, doctorul Radian, Vladimir Streinu, Șerban Cioculescu, Ionel Teodoreanu, Alexandru Bădăuță și Ion Marin Sadoveanu (Manache, cum îi zicea el), cu acesta din urmă purtând, după ce va depăși șocul pierderii soției, și îndelungi convorbiri telefonice.”²⁴

Pentru că începuse perioada restricțiilor totalitariste, scriitorii considerați primejdioși aveau interdicție de a mai publica. În această situație se aflau cam toți intelectualii vremii. Spre a uita de noile vicisitudini, cei nominalizați se adunau fie la domiciliul lui Vasile Voiculescu, sau cel al lui Barbu Slătineanu, fost colonel, spre a-și împărtăși unii altora creațiile artistice. Ion Marin Sadoveanu făcea parte din acest grup, fiind considerat un scriitor „de mare clasă”. În cadrul întrevederii fiecare invitat prezenta un fragment din creația sa artistică sau își exprima liber opțiunile cu privire la un text poetic, narativ sau dramatic, care de cele mai multe ori circula în mediul scriitoricesc sub formă de samizdat.

Toți cei care au făcut parte din *Rugul Aprins* și au frecventat domiciliile celor menționați au fost, mai târziu, arestați și încadrați în loturile: *Alexandru Teodorescu și alții* (- respectiv *Rugul Aprins*) și *Noica - Pillat*. Ion Marin Sadoveanu nu s-a numărat printre cei reținuți cu toate că era atent supravegheat de organele abilitate. Pesemne că numele său era binecunoscut peste hotare și regimul totalitarist nu dorea ca Occidentul să creadă că în România sunt persecutați intelectualii.

Din cauza admirației pentru cultura germană, scriitorul a fost considerat „a doua creatură nemțească” după Ion Alexandru Brătescu Voinești, fiind stigmatizat vreme de un deceniu. În ziarul „Dreptatea”, în articolul *Cei șase* au fost „demascați” așa numiții „trădători”, cei care „au ucis sufletul poporului român cu articole pro germane, cu insulte birjărești la adresa acelor de altă credință politică, scriitorii: Ion Alexandru Brătescu Voinești, Ion Marin Sadoveanu, Ilie Rădulescu, Derică Ioanițescu, Gigîrtu și Valer Pop, argații

---

²⁴ Florentin Popescu, *Pe urmele lui Vasile Voiculescu*, Editura Sport-Turism, 1984, București, p. 221.

răposatului baron Killinger.²⁵ În același articol, Ion Marin Sadoveanu era numit: „sluga care cu nerușinare trece de la dictatura carlistă la cea antonesciană [...] izbutind să devină un soi de figură politico-literară [...] ce nu ne-a slăbit o clipă, în cei din urmă șase ani, cu anostele sale conferințe și cu propagarea germană fie de la tribună, fie prin scris.”²⁶ Astfel de articole au fost publicate și în: „Scânteia“, „Tribuna poporului“ și „Victoria.“ De fiecare dată i se reproșa faptul că fusese „voiajor în străinătate pe socoteala nemților.”²⁷

După 1951 viața sa culturală se reanimă. Începe să publice la ziarele „Națiunea“ și „Universul“, să scrie la romanul *Ion Sîntu*, încheind, cu diferite edituri, contracte de colaborare pentru diverse traduceri, studii, prezentări de muzee. Din cauza volumului mare de muncă, nu a reușit să finalizeze decât o mică parte.

În anul 1956 Ion Marin Sadoveanu a fost renumit Director al Teatrului Național din București. În urma unui nou val de arestări, a fost cuprins de teama unei eventuale anchete. Când s-a declanșat procesul *Rugului Aprins*, în anul 1958, Ion Marin Sadoveanu, cu sănătatea șubredă, refuză să aibă contact cu membrii și familiile grupului. Desigur, acest fapt se datora atentei sale supravegheri de către organele abilitate. Noile schimbări sociale îl marchează profund, pierzându-și încrederea în sine. „Era neobișnuit de prudent, aproape fricos, în tot ceea ce făcea, întreba în dreapta și în stânga, convoca, adeseori Comitetul teatral, sindicat de a cărui menire nu prea era lămurit.”²⁸

Cu toate că era un model de conștiinciozitate la locul de muncă, autoritățile nu omiteau să-i amintească așa numitele „greșeli“ din trecut. Prin urmare, chiar dacă era consultat în privința pieselor care urmau să fie incluse în repertoriul teatrelor, Ion Marin Sadoveanu nu-și mai impunea punctul de vedere. Deoarece, „în realitate, lupta cu un adversar nevăzut și totuși omniprezent,”²⁹ Securitatea. În ultimele decenii de viață, cu ajutorul lui Tudor Vianu, Mihai Ralea, Petru Dumitriu, directorul Editurii de Stat pentru Literatură și Artă, va reuși să colaboreze la ziarele: „Timpul“, „Viața Românească“ și „Națiunea“.

În pofida noilor presiuni ideologice a reușit să introducă pe scenă câteva drame din repertoriul antichității. Amintim piesele *Prometeu înlănțuit* și *Perșii* ale lui Eschyle, *Electra* lui Euripide, *Norii și păsările* a lui Aristofan.

---

²⁵ Ana Selejan, *Cei șase*, în **Dreptatea**, nr. 12, 8 septembrie 1944, p. 4; apud. Ana Selejan, *Trădarea intelectualilor*, Editura Cartea Românească, București, 2005, p. 41.

²⁶ *Idem.*,

²⁷ Geo Dumitrescu, *Epurația din S.S.R.*, în **Tribuna poporului**, nr. 63, 16 noiembrie 1944, p. 53, apud. Ioan Massoff, *op. cit.*, p. 102.

²⁸ Ioan Massoff, *op. cit.*, p. 101.

²⁹ *Ibidem.*, p. 102.

De-a lungul a două stagiuni (1956-1957, 1957-1958) a susținut și douăzeci și trei de conferințe publice în care a prezentat *Istoria teatrului universal*, în sens exhaustiv, cuprinzând: *Teatrul în Evul Mediu*, *Tragedia elină*, *Mimusul și începuturile teatrului realist*, *Teatrul renașcentist*, *Teatrul clasicist* și *Teatrul sovietic*.

Cu ocazia Festivalului Internațional de Teatru, prilejuit de împlinirea a 250 de ani de la nașterea lui Goldoni, în anul 1957, la Veneția, trupa Teatrului Național a obținut un neașteptat succes cu comedia *Bădăranii*, în regia lui Sică Alexandrescu.

Încurajat de rezultatul favorabil obținut în urma romanului *Sfârșit de veac în București*, tradus și în limbile franceză și germană, Ion Marin Sadoveanu se apucă din nou de scris. Redactează romanul *Taurul mării*, în 1962, în care introduce numeroase documente arheologice strânse de prin Dobrogea, tărâmul copilăriei sale. Finalizează, împreună cu Șerban Cioculescu, Mircea Grigorescu, Ioana Vlasiu și Marin Mihalache, un ghid turistic intitulat *România*, în care semnează un consistent capitol destinat geografiei Bucureștiului. În anul 1957, după o lungă elaborare, îi apare romanul *Ion Sîntu*, o continuare a *Sfârșitului de veac...*

După patruzeci de ani în slujba culturii, oboseala începu să-și spună cuvântul. Nici turneele cu trupa de teatru, prin Germania, Austria și Italia, nu-l mai atrăgeau, ca în trecut. Într-o scrisoare îi mărturisește lui C. Serienescu faptul că: „Acum simt că am îmbătrânit. Cu toată efervescența în care trăiesc, tânjesc după o viață liniștită.”³⁰

În anul 1958, Ion Marin Sadoveanu este cooptat în Comisia Națională pentru U.N.E.S.C.O., devenind primul delegat al României la congresele instituției. Așadar, este împovărat cu noi obligații de serviciu. Pentru a-și mai ușura agenda, după câteva luni renunță la postul de Director al Teatrului Național, lăsându-l în locul său pe Zaharia Stancu. Devine însă o prezență vie la televiziune și radio, ca în cele din urmă, să intre într-un „adevărat iureș”. Participă la toate ședințele comisiei U.N.E.S.C.O., redactează numeroase articole pentru această instituție, răspunde tuturor invitațiilor de a conferenția, mai ales că „nu exista societate, asociație, ligă, uniune la care să nu cuvânteze.”³¹

Ioan Massoff își amintește că își făcuse un fel de deviză cu care contracara boala: „ori îmi trece, ori plec dincolo.” Ultimii ani din viața lui Ion Marin Sadoveanu au stat sub semnul modestiei. Trăia într-o garsonieră, singur, înconjurat de cărți și numeroase albume. Îi făcea plăcere să-și primească puținii prieteni, pe care îi mai avea, îmbrăcat într-un frumos capot vișiniu. De când intrai în micuța încăpere îți atrăgea atenția biroul încărcat cu numeroase cărți,

³⁰ Scrisoare către C. Serienescu, datată 15 iunie 1958, în Arhiva *Ion Marin Sadoveanu*, din cadrul Bibliotecii Academiei Române, mapa XVIII.

³¹ Ioan Massoff, *op. cit.*, p. 107.

fișe de lucru și traduceri începute. Chiar dacă se arăta în fața amicilor mulțumit de viața sa, avea însă o frică, nu dorea să moară chinându-se. Pe semne că mai păstra încă din tinerețe o spaimă ciudată în fața morții. (Amintim că scriitorul a asistat la agonia tatălui său, moment care l-a marcat profund.) Soarta a făcut ca Domnul să-i împlinească această dorință, Ion Marin Sadoveanu stingându-se, la data de 2 februarie 1964, în urma unui atac de cord. A decedat, cu puțin timp înainte de a împlini 71 de ani. A murit însă cu un mare regret, „ar fi dorit să devină academician. L-a propus Tudor Arghezi printre membrii corespondenți, fără succes însă.”³²

Tudor Vianu, profund afectat de această oarecum neașteptată pierdere, scria în necrologiul său: „Ion Marin Sadoveanu este un tovarăș din anii tinereții, și cărțile sale sunt niște evenimente ale prieteniei noastre. [...] Sub înfățișarea impecabilă a magistrului vibra un fond omenesc pe care n-aș putea să-l evoc acum. Îl regăsesc în inima mea, ca pe o amintire scumpă a vieții, pe care aș vrea să-l trec mai departe, revărsându-l în inimile tinerilor de azi, care vor regăsi în el pilda unui învățat și a unui artist... Dați-mi voie să mă mărginesc la aceste recapitulări obiective. «Restul este tăcere» spune Hamlet lui Horatio. Este tăcerea noastră grea de despărțire...”³³

---

³² *Idem.*,

³³ Tudor Vianu, *Ion Marin Sadoveanu*, în **Curierul Național**, nr. 3971, februarie 1964; apud., **Opere**, vol. III, Editura Minerva, București, pp. 517-523.